

**Wspomnienie o doc.
dr hab. Krzysztofie Chwalińskim**

Воспоминание о доц. док. габ. Кристофе Хвалинском

Krzysztof Chwaliński, Doc. Dr habil. Obituary

4 lipca 1987 r. zmarł w wieku 63 lat doc. dr hab. Krzysztof Chwaliński, pracownik dydaktyczno-naukowy Katedry Fitopatologii Leśnej Akademii Rolniczej w Poznaniu.

K. Chwaliński urodził się 4 maja 1924 r. w Poznaniu z matki Marii z domu Nowak i ojca Michała. Po ukończeniu w 1936 r. Szkoły Powszechnej im. Antoniego Małeckiego w Poznaniu, zaczął uczęszczać do Gimnazjum Ogólnokształcącego pod wezwaniem N.M. Panny. Do wybuchu II wojny światowej ukończył 3 klasy tego gimnazjum.

W okresie okupacji najpierw pomagał ojcu w prowadzeniu kiosku inwalidzkiego, a następnie po przeszkoleniu został zobowiązany do pracy, kolejno jako blacharz, tokarz i operator maszyn w zakładach mechanicznych w Poznaniu. Najpierw w fabryce samolotów Focke-Wulf, a następnie aż do wyzwolenia Poznania przez Armię Radziecką, w fabryce wyrobów blaszanych „Emcha”.

Bezpośrednio po wojnie wznowił naukę, jednak ze względu na trudną sytuację materialną rodziny, spowodowaną kalectwem ojca, a także śmiercią matki, musiał ją przerwać. Pomagał więc ojcu — inwalidzie wojennemu z I wojny światowej w prowadzeniu kiosku inwalidzkiego, a od 5 listopada 1946 r. pracował w administracji lasów państwowych, kolejno jako praktykant w Nadleśnictwie Bralin i potem manipulant w Nadleśnictwie Lewice. Od września 1948 r. kontynuował naukę w II Liceum dla Pracujących w Poznaniu, gdzie w 1950 r. zdał egzamin dojrzałości, otrzymując także dyplom przodownika pracy społecznej i nauki, uprawniający do przyjęcia na studia wyższe bez egzaminu. Po ukończeniu w 1954 r. studiów I stopnia na Wydziale Leśnym Wyższej Szkoły Rolniczej w Poznaniu, podjął pracę naukową w Instytucie Melioracji i Użytków Zielonych w Warszawie, Oddziale Terenowym w Poznaniu, pracując tu do końca 1955 r. Następnie przez ponad 30 lat pracował w Wyższej Szkole Rolniczej w Poznaniu, najpierw w Katedrze Mierni-

ctwa, a następnie w Zakładzie i Katedrze Fitopatologii Leśnej, kolejno na stanowisku asystenta, adiunkta, a od 1981 r. na etacie docenta.

W latach 1955—1956, nie przerywając pracy, zrealizował studia II stopnia na Wydziale Leśnym Wyższej Szkoły Rolniczej w Poznaniu. Na tym samym Wydziale w 1964 r. uzyskał stopień doktora nauk leśnych, na podstawie pracy pt. „Biologia i zwalczanie osutki sosny (*Lophodermium pinastri* (Schrad.) Chevall.”, wykonanej pod kierunkiem prof. K. Mańki. Za pracę tę decyzją Senatu WSR w Poznaniu otrzymał Srebrny Medal 40-lecia Studiów Akademickich Rolniczych i Leśnych w Poznaniu.

Tytuł naukowy doktora habilitowanego nauk leśnych w zakresie fitopatologii leśnej otrzymał w 1979 r. na Wydziale Leśnym Akademii Rolniczej w Poznaniu, na podstawie rozprawy pt. „Badania nad występowaniem okresów zagrożenia sosny zwyczajnej — *Pinus silvestris* L. przez askospory grzyba *Lophodermium pinastri* (Schrad) Chevall. w Polsce”.

Podczas 30-letniej pracy naukowej doc. K. Chwaliński dał się poznać jako wzorowy, wyjątkowo zaangażowany pracownik naukowo-dydaktyczny, umiejący doskonale łączyć pracę dydaktyczno-wychowawczą, naukowo-badawczą i społeczną.

W ramach działalności dydaktycznej prowadził ćwiczenia, najpierw z miernictwa, a następnie z fitopatologii leśnej z mikrobiologią na Wydziale Leśnym AR w Poznaniu, a od 1980 roku, a więc po otrzymaniu etatu docenta, także wykłady z przedmiotu „Fitopatologia leśna z mikrobiologią”, najpierw na studiach zaocznych, a następnie także stacjonarnych. Sprawował również opiekę naukową nad wieloma pracami magisterskimi realizowanymi w Katedrze Fitopatologii Leśnej oraz regularnie przez wiele lat angażował się w pracach komisji rekrutacyjnych dla doboru kandydatów na I rok studiów Wydziału Leśnego AR w Poznaniu. Także wielokrotnie był opiekunem studenckich obozów naukowych, organizowanych przez Koło Naukowe Leśników. W uznaniu zasług otrzymał Złotą Honorową Odznakę tego koła wraz z przyznaniem honorowego członkostwa. Wielokrotnie pełnił funkcję opiekuna poszczególnych roczników studiów i grup studenckich, a także bardzo aktywnie angażował się w pracach wielu wydziałowych komisji specjalistycznych, szczególnie w Komisji Dydaktycznej i Komisji ds. Rozwoju Wydziału. Jednakże szczególnie mocno angażował się w organizację praktyk studenckich, w tym także semestralnych, pełniąc przez wiele lat funkcję pełnomocnika dziekana do spraw ich organizacji i kontroli przebiegu.

W okresie swojej działalności zawodowej doc. K. Chwaliński był także bardzo zaangażowany w działalność badawczą, ogłaszając drukiem ponad 40 prac naukowych, głównie rozpraw. Uczestniczył w realizacji wielu tematów badawczych. Wyniki tych prac referował na licznych konferen-

cjach i sympoziach, zarówno krajowych jak i międzynarodowych. Badania doc. K. Chwalińskiego przedstawiały w znacznej mierze aspekt użytkowy i stanowią oryginalny wkład w dziedzinę fitopatologii leśnej. Z wyjątkową pasją i zaangażowaniem były one, począwszy od pracy doktorskiej, ukierunkowane na problematykę osutki sosny: biologię i ekologię jej sprawców, ze szczególnym jednak uwzględnieniem możliwości prognozowania występowania tej choroby i zapobiegania jej epifitozom. Godne podkreślenia są tu przede wszystkim obserwacje nad kulminacją występowania i tworzenia się źródła materiału zakaźnego, którym są miseczki z zarodnikami workowymi na martwych igłach w ściole, a także nad kulminacją wyrzutu z nich askospor, zakażających igły żywe, wskazujące m. in. na istnienie w Polsce jesiennego szczytu tej kulminacji, najczęściej w październiku. Ustalenie tego typu ma szczególne znaczenie dla praktyki realizacji profilaktyki infekcyjnej. Doc. K. Chwaliński zbadał też bezpośrednią zależność okresu kulminacji wyrzutu askospor od opadów atmosferycznych oraz w pewnym stopniu od czynników ekologicznych, związanych ze wzrostem sosny w szkółkach, uprawach i młodnikach. Brał także udział w zespołowych badaniach nad stopniem skuteczności opryskiwania igieł sosny różnymi preparatami chemicznymi, osiągając w tej dziedzinie wyniki liczące się w praktyce.

Na szczególne podkreślenie zasługują także wyniki pierwszych w ogóle doświadczeń ważnych dla poznania biologii i ekologii grzyba *L. pinastri*, a także istotnych dla opracowania skutecznych sposobów jego zwalczania, sprowadzających się m. in. do: (a) poznania możliwości rozprzestrzeniania się grzybni *L. pinastri* w ściole z igieł opanowanych przez tego grzyba na igły przez niego nie zasiedlone, opadłe z innych przyczyn, a przez to wtórnego powiększenia zasobów materiału zakaźnego; (b) ustalenia wpływu saprofitycznej mikoflory na wzrost grzyba *L. pinastri*, a szczególnie ograniczającego oddziaływania niektórych jej składników na rozwój grzybni tego patogenu w igłach znajdujących się w ściole, a także (c) uchwycenia zależności wyrzutu askospor w jesieni od temperatury powietrza, a na wiosnę od okoliczności związanych z niską całkowitą insolacją. Interesująca wydaje się także koncepcja poszukiwania współzależności okresów wzmożonego wyrzutu askospor *L. pinastri* i występowania zjawisk fenologicznych niektórych roślin, a także badania mikoflory, tzw. plamek infekcyjnych, na igłach sosny, przypisywanych dotychczas zwyczajowo grzybowi *L. pinastri*.

Badania doc. K. Chwalińskiego nie ograniczały się jednak do problematyki osutki sosny. Wystarczy tu chociażby wspomnieć o prowadzonych wspólnie z prof. K. Mańką i innymi autorami badaniach nad hubą sosny, holenderską chorobą wiązów, zdrowotnością drzew w rezerwacie „Cisy Staropolskie im. L. Wyczółkowskiego” w Wierzchlesie, a także samodziel-

nie realizowanych w latach 1981—1985, w ramach tematu węzłowego Katedry Gleboznawstwa Leśnego i Nawożenia Lasu, badaniach mikologicznych gleb na powierzchniach objętych szkodliwym oddziaływaniem Huty Aluminium w Koninie. Bardzo szeroko realizował także działalność usługową, czego świadectwem jest wykonanie około 200 ekspertyz budowlano-mikologicznych, wykonywanych najczęściej na zlecenie jednostek gospodarki uspołecznionej.

Przez cały okres działalności zawodowej doc. K. Chwaliński był również bardzo aktywny w pracy społecznej. Przede wszystkim był głęboko zaangażowany w PTL, w którym przez dwie kadencje (lata 1962—1968) pełnił funkcję Sekretarza Oddziału w Poznaniu. Także przez wiele lat był delegatem tego Oddziału na Walne Zjazdy Towarzystwa. W uznaniu zasług dla PTL otrzymał w 1985 r. Odznakę Honorową tego Towarzystwa. Był również aktywnym członkiem Polskiego Towarzystwa Fitopatologicznego (Członek Założyciel) oraz Komisji Nauk Rolniczych i Nauk Leśnych Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Od 1976 r. wchodził w skład Grupy Roboczej — Needle Diseases (Choroby igieł), działającej w ramach IUFRO. Na jedno ze spotkań tej grupy, które odbyło się w 1975 r. w Schmalenbeck (RFN), przygotował aż trzy interesujące referaty (dwa w charakterze współautora).

Był również bardzo czynny w organizacjach społeczno-politycznych. Od 1948 r. należał bowiem do Stronnictwa Demokratycznego, a od 1949 r. do Związku Młodzieży Polskiej, pełniąc w tym ostatnim w okresie studenckim, podobnie zresztą jak i w Zrzeszeniu Studentów Polskich, odpowiedzialne kierownicze funkcje na szczeblu wydziału, a następnie uczelni. Na zebraniach Stronnictwa Demokratycznego wygłosił wiele referatów o tematyce społeczno-politycznej. Z ramienia Stronnictwa brał także wielokrotnie udział w pracach komisji wyborczych do Sejmu PRL i Rad Narodowych.

Doc. K. Chwaliński cechował się wrodzoną inteligencją, skromnością, silną wolą, prawym charakterem oraz wysoką kulturą osobistą, a Jego życzliwość dla otoczenia, zwłaszcza dla studentów, sprawiła, że był powszechnie lubiany i szanowany.

Dorobek naukowy doc. K. Chwalińskiego i zasługi na polu dydaktyczno-wychowawczym zostały uhonorowane Złotym Krzyżem Zasługi (1976) i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1985), a także licznymi nagrodami Rektora Akademii Rolniczej w Poznaniu.

Chociaż doc. K. Chwaliński odszedł od nas w okresie pełni sił twórczych, to jednak należy tu nadmienić, że od 1971 r., a więc od ponad 15 lat, ciągle pogłębiająca się choroba (ciężki zawał i dalsze jego konsekwencje) z pewnością nie pozwoliły rozwinąć całego potencjału Jego możliwości.

W wyniku śmierci doc. K. Chwalińskiego nauki leśne, zwłaszcza fitopatologia poniosły niepowetowaną stratę. Odszedł od nas człowiek wyjątkowej pracowitości i głębokiej pasji naukowo-dydaktycznej. W naszej pamięci pozostanie na zawsze Jego szlachetność i koleżeńska życzliwość.

Cześć Jego pamięci!

Antoni Przezbórski

Spis publikacji Krzysztofa Chwalińskiego

1. Fitopatologiczne znaczenie populacji grzybów glebowych. Rocz. WSR w Pozn. 1960 T. 9 (współautor: K. Mańka).
2. Badania nad niektórymi zewnętrznymi objawami porażenia sosny zwyczajnej (*Pinus silvestris* L.) przez hubę sosny (*Phellinus pini* (Thore) Pilat. Sylwan. 1961 T. 105 nr 7 (współautor: K. Mańka).
3. Obserwacje nad biologią osutki sosny (*Lophodermium pinastri* (Schrad./Chevall.) w roku 1962. Pr. Komis. Nauk Leś. Pozn. TPN 1964 T. 17 z. 1.
4. Biologia i zwalczanie osutki sosny — *Lophodermium pinastri* (Schrad./Chevall.) Rocz. WSR Pozn. 1965 T. 27.
5. Wstępne obserwacje nad wpływem grzybów glebowych na wzrost grzybni *Lophodermium pinastri* Schrad./Chevall. Pr. Komis. Nauk Leś. Pozn. TPN 1967 T. 21 z. 2.
6. Obserwacje nad biologią i zwalczaniem osutki sosny — *Lophodermium pinastri* (Schrad./Chev.) w roku 1963. Pr. Komis. Nauk Leś. Pozn. TPN 1967 T. 21 z. 2.
7. Występowanie grzybów z rodzaju *Trichoderma* (Persoon/Harz) na uprawie sosnowej w ciągu okresu wegetacyjnego. Pr. Komis. Nauk Leś. Pozn. TPN 1969 T. 28.
8. Jesienna infekcja siewek sosny zwyczajnej (*Pinus silvestris* L.) przez askospory *Lophodermium pinastri* (Schrad./Chevall.) Pr. Komis. Nauk Leś. Pozn. TPN 1969 T. 28.
9. Przebieg wyrzutu zarodników workowych *Lophodermium pinastri* (Schrad.) Chevall. w latach 1962—1966. Pr. Komis. Nauk. Leś. Pozn. TPN 1969 T. 28.
10. Doświadczenie z terminami opryskiwania uprawy sosnowej przeciwko osutce sosny. Zesz. Probl. Post. Nauk Rol. 1971 z. 127 (współautor: K. Mańka).
11. Dotychczasowa praktyka zwalczania osutki sosny w Polsce na tle rzeczywistego przebiegu wyrzutu zarodników workowych *Lophodermium pinastri* w latach 1962—1966. Zesz. Probl. Post. Nauk Rol. 1971 z. 127.
12. Wpływ wapna palonego na wyrzut zarodników workowych grzyba *Lophodermium pinastri* (Schrad.) Chevall. Pr. Komis. Nauk Leś. Pozn. TPN 1972 T. 34.
13. Doświadczenia z chemicznym zwalczaniem osutki sosny — *Lophodermium pinastri* (Schrad.) Chevall. Pr. IBL. 1973 nr 437 (współautorzy: S. Łukomski, K. Rykowski).
14. Próba zastosowania wapna palonego do zwalczania osutki sosny. Pr. Komis. Nauk. Leś. Pozn. TPN 1974 T. 38.
15. The effect of temperature and insolation on the dispersion of *Lophodermium pinastri* (Schrad.) Chevall. ascospores. Mitt. Bundesfor. 1975 Nr 108 (współautor: R. Siwecki).
16. Use of the method of biotic test in the search for natural antagonists of the causative agents in the needle-cast disease — *Lophodermium pinastri* (Schrad.) Chevall. Mitt. Bundesfor. 1975 Nr 108.
17. An attempt to determine the characters that differentiate provenances of Scots pine in resistance to *Lophodermium pinastri* (Schrad.) Chevall. Mitt. Bundesfor. 1975 Nr 108 (współautorzy: R. Siwecki, T. Kaczmarek).
18. Odporność wiązków w Poznaniu i okolicy na holenderską chorobę wiązu. Zesz. Probl. Post.

- Nauk Rol. 1978 z. 198 (współautorzy: K. Mańka, S. Bałazy, J. Michalski). 19. Pojawy fenologiczne jako wskaźnik zagrożenia infekcyjnego sosny zwyczajnej przez *Lophodermium pinastri* (Schrad.) Chevall. Zesz. Probl. Post. Nauk Rol. 1978 z. 213. 20. Mikoflora tkanek igieł sosny zwyczajnej (*Pinus silvestris* L.) występująca w obrębie tzw. plamek infekcyjnych przypisywanych porażeniu przez *Lophodermium pinastri* (Schrad.) Chevall. Zesz. Probl. Post. Nauk Rol. 1978 z. 213. 21. Porównanie sposobów oceny porażenia sosny pospolitej (*Pinus silvestris* L.) przez askospory grzyba *Lophodermium pinastri* (Schrad.) Chevall. Sylwan 1978 R. 122 nr 10. 22. Mikologiczna analiza ran występujących na pniach *Populus* „Gerlica”. Pr. Komis. Nauk Leś. Pozn. TPN 1979 T. 48. (współautor: I. Król). 23. Badania nad wystąpieniem okresów zagrożenia sosny zwyczajnej *Pinus silvestris* L. przez askospory grzyba *Lophodermium pinastri* (Schrad.) Chevall. w Polsce. Roczn. AR Pozn. Rozprawy Naukowe. 1978 z. 90. 24. Próba określenia związku między wyrzutem i kiełkowaniem zarodników grzyba *Lophodermium pinastri* (Schrad.) Chevall., a pojawami fenologicznymi u niektórych roślin. Pr. Komis. Nauk Leś. Pozn. TPN. 1981 T. 52. 25. Możliwości określenia terminów opryskiwań przeciw osutce sosny na podstawie wystąpienia faz fenologicznych. Pr. Komis. Nauk Leś. Pozn. TPN 1981 T. 52. 26. Próba wyznaczania terminów opryskiwań przeciw osutce sosny na podstawie zjawisk fenologicznych roślin w Nadleśnictwie Trzebielino. Pr. Komis. Nauk Leś. Pozn. TPN 1982 T. 54. 27. Ustalanie terminów zwalczania osutki sosny na podstawie faz fenologicznych roślin w Nadleśnictwie Ruszów. Pr. Komis. Nauk Leś. Pozn. TPN 1982 T. 54. 28. Choroba zamierania pędów drzew iglastych powodowana przez grzyba *Scleroderris lagerbergii* Gremm. Las Pol. 1983 nr 11. 29. Zjawiska fenologiczne jako sygnały do określania terminów wykonania zabiegów ochronnych przeciw osutce sosny dla warunków Nadleśnictwa Skierniewice. Pr. Komis. Nauk Leś. Pozn. TPN 1983 T. 61. 30. Sezonowa zmienność mikoflory igieł i zielonych części pędów jednorocznych siewek sosny zwyczajnej. Zesz. Probl. Post. Nauk Rol. 1984 z. 289. 31. Przydatność obserwacji fenologicznych dla określenia terminów chemicznego zwalczania osutki sosny. Pr. Komis. Nauk Leś. Pozn. TPN 1984 T. 58. 32. Fazy fenologiczne roślin sygnałami do wykonania opryskiwań przeciw osutce sosny na terenie Nadleśnictwa Parczew. Roczn. AR Pozn. 1985 T. 160. 34. Ustalenie terminów opryskiwań przeciw osutce sosny w oparciu o fazy fenologiczne roślin w warunkach Nadleśnictwa Suwałki (Północno-Wschodnia Polska). Roczn. AR Pozn. 1985 T. 160. 35. Optymalne terminy chemicznego zwalczania osutki sosny na podstawie faz fenologicznych roślin w Nadleśnictwie Pleszew. Pr. Komis. Nauk Leś. Pozn. 1985 T. 60. 36. Zdrowotność cisów w rezerwacie „Cisy Staropolskie im. L. Wyczółkowskiego” w Nadleśnictwie Wierzchlas. Fol. For. Pol. Ser. A 1985 z. 26 (współautorzy: K. Mańka i A. Przezbórski). 37. Terminy opryskiwań sosny zwyczajnej przeciw osutce w świetle badań zjawisk fenologicznych w warunkach Nadleśnictwa Iława. Pr. Komis. Nauk Leś. Pozn. TPN 1986 T. 62. 38. Fenologia pomocna w wyznaczaniu terminów chemicznego zwalczania osutki sosny w warunkach Nadleśnictwa Kościerzyna. Roczn. AR Pozn. 1986. T. 179. 39. Wyznaczanie terminów chemicznego zwalczania osutki sosny w Nadleśnictwie Oleszyce na podstawie zjawisk fenologicznych. Roczn. AR Pozn. 1986 T. 179. 40. Zespoły grzybów zasiedlających igły sosny zwyczajnej (*Pinus silvestris* L.) w rejonie oddziaływania huty aluminium w Koninie. Roczn. AR Pozn. 1986 T. 179 (współautor: H. Kwaśna). 41. Wpływ nawożenia mineralnego na mikoflorę gleb leśnych na które oddziałują emisje przemysłowe huty aluminium w Koninie. Roczn. AR Pozn. 1986 T. 179. (współautorzy: H. Kwaśna i A. Sienkiewicz). 42. Wpływ pożaru pokrywy gleby na mikoflorę glebową w warunkach boru sosnowego. Pr. Komis. Nauk Leś. Pozn. TPN (w druku).